

Hulp aan Oost-Europa

Nog tijdens de tweede wereldoorlog schreef F.A. Hayek een later beroemd geworden boek met de titel *The road to serfdom*. Hierin beschrijft hij het coördinatieprobleem waarmee centraal geleide planeconomieën te maken krijgen door het ontbreken van relatieve prijzen die een weerspiegeling vormen van de werkelijke schaarsteverhoudingen. De beoogde sturing van de economie is gedoemd te mislukken, terwijl de burger geen enkele vrijheid geniet. De loop der geschiedenis heeft Hayek in grote lijnen gelijk gegeven. Aan het eind van de jaren tachtig is definitief gebleken dat de economische ordening op communistische grondslag in de landen van Oost-Europa voor de bevolking op een mislukking is uitgelopen. Het experiment van het reëel bestaande socialisme heeft geleid tot een stagnerende economische ontwikkeling. Een structurele aanpassing van de Oosteuropese economieën zal daarom krachtig ter hand moeten worden genomen. De rekening van het experiment is echter nog lang niet afbetaald. Te vrezen valt dat deze landen de komende jaren eerst goed geconfronteerd zullen worden met de nadelige gevolgen van een ontwrichte economie.

Naast het probleem van de inefficiënte allocatie vormt de externe situatie een belemmering voor de economische groei van de landen van de Comecon. Zij combineren een omvangrijk tekort op de lopende rekening met een groeiende schuldenlast in harde valuta. Deze steeg van \$ 99 mrd. in 1988 tot een geschatte \$ 111 mrd. in 1989¹. Oorzaak hiervan is hun zwakke concurrentiepositie. De uitvoer staat onder druk omdat de Oosteuropese landen er steeds minder in slagen om op het gebied van kwaliteit met hun produkten te concurreren op wereldmarkten. Tegelijkertijd is de importbehoefte groot om de groei van de binnenlandse vraag te kunnen versnellen.

De ernst van de problematiek vereist een reële bijdrage van West-Europa aan het hervormingsproces. De op initiatief van Frankrijk ontwikkelde plannen om te komen tot een Europese Bank voor Wederopbouw en Ontwikkeling (EBWO) zijn een eerste concrete stap. De twaalf EG-landen, andere OESO-landen en de landen in Oost-Europa, inclusief de Sovjetunie, zullen aan deze bank deelnemen. Over de omvang van het kapitaal (ongeveer 10 mrd. ecu) en de verdeling van de kapitaalbreng over de verschillende deelnemers moet nog overeenstemming bereikt worden. Zeker is dat de EG-landen, inclusief de Europese Investeringsbank, een meerderheidsaandeel in de bank zullen krijgen. Een twistpunt is nog of de Sovjetunie ook in aanmerking zal kunnen komen voor leningen. Dit hangt samen met de vraag welke voorwaarden ten aanzien van de overgang naar een markteconomie en politiek pluralisme aan de kredietnemende landen gesteld zullen worden. Punt van discussie is voorts nog of de bank alleen kredieten mag verstrekken aan projecten in de particuliere sector of dat ook geld beschikbaar komt voor staatsbedrijven en verbetering van de infrastructuur. Ten slotte zullen nog besluiten genomen moeten worden over de financieringsvoorwaarden en de vraag of de marktrente of een gereduceerd rentepercentage zal worden gehanteerd. Een aantal werkgroepen zal zich bezighouden met het uit de weg ruimen van deze geschilpunten. Het is de bedoeling dat in maart overeenstemming wordt bereikt over de statuten van de nieuwe instelling. Na ratificatie van het oprichtingsverdrag door de parlementen van de aangesloten landen zou de bank in 1991 operationeel kunnen worden.

De oprichting van de EBWO zal slechts in beperkte mate kunnen bijdragen aan het Oosteuropese ontwikkelingsproces. De huidige economische hervormingen in tal van Oosteuropese landen zullen de centraal geleide volkshuishoudingen niet op slag veranderen in vrije markteconomieën. Het ontbreken van particuliere banken en een gebrekkig ontwikkelde juridische basis ter bescherming van het handelsverkeer zijn voorbeelden van belemmerende factoren voor particulier ondernemerschap. Het marktregime vereist dat staatsbedrijven niet langer met vastgestelde prijzen kunnen werken en niet meer op hun productiecijfers maar op hun afzet beoordeeld zullen worden. Deze heroriëntatie, om van privatisering nog maar te zwijgen, zal geruime tijd vergen. De op 1 januari in Polen mede in samenwerking met het IMF doorgevoerde schoktherapie is een zeer ongewis experiment met onoverzienbare economische en politieke risico's. Pas op langere termijn zal men kunnen beoordelen of het terugdringen van de uit de hand lopende inflatie de hoge sociale kosten op korte termijn (o.a. in de vorm van onvermijdelijke massale werkloosheid) kan rechtvaardigen.

Andere vormen van steun vergen aanzienlijk meer offers van de westerse landen dan de oprichting van de nieuwe ontwikkelingsbank. Convertibiliteit van de Oosteuropese valuta's vereist de opbouw van toereikende deviezenreserves bij de centrale banken om de wisselkoers te kunnen verdedigen. Zonder westerse steun zal men er niet in slagen deze reserves op te bouwen. Schuldverlichting is een volgende noodzakelijke stap. Landen als Polen, Hongarije, Bulgarije en in iets mindere mate de DDR ontberen de capaciteit om ooit de schulden te kunnen afbetalen. Door het verlagen van de toetredingsbarrières tot de Europese interne markt, met name voor landbouwprodukten, zou de EG een bijdrage kunnen leveren aan het vergroten van de uitvoermogelijkheden. Voorts zou versoepeling van de Cocom-regels behulpzaam kunnen zijn bij de modernisering van de Oosteuropese industrie.

De politieke haalbaarheid van een dergelijk hulpprogramma is voorlopig minimaal. Westeuropese boeren zitten niet te wachten op meer concurrentie. Banken en overheden zullen weinig enthousiasme kunnen opbrengen om een streep te halen door hun vorderingen. Hoewel de oprichting van de EBWO zeker geen loos gebaar is, moet er meer gebeuren. De communistische machthebbers hebben hun bevolking geconfronteerd met een uitzichtloze economische situatie. Voorkomen moet worden dat de volgende generatie belast zal worden met de erfenis van dit verleden. Het is niet alleen een kwestie van naastenliefde, maar op de lange duur ook in het belang van West-Europa om waar mogelijk hulp te verlenen aan een voorspoedige economische ontwikkeling van Oost-Europa. Een gunstiger economisch klimaat is een noodzakelijke voorwaarde voor politieke stabiliteit in de Oosteuropese landen en biedt op lange termijn het perspectief van nieuwe afzetmarkten. De verdeling van de lasten zal ook voor het Westen nog een moeizaam proces worden. Maar zonder dat de schuldeisers een deel van de lasten op zich nemen heeft de fase van wederopbouw en ontwikkeling onder nieuw bestuur geen kans van slagen.

A.J. Wolters

1. OESO, *Economic Outlook*, nr. 46, december 1989, blz. 41.